

Včasné varovanie: Politizácia slovenského umenia a kultúry

Táto správa podrobne opisuje znepokojujúcu premenu kultúrneho sektora na Slovensku od posledných parlamentných volieb v októbri 2023. Vládna koalícia pod vedením premiéra Roberta Fica začala systematicky ovládať štátne kultúrne inštitúcie na politické účely. Tento proces riadi Ministerstvo kultúry, ktoré vedie Slovenská národná strana (SNS).

Včasné varovanie prostredníctvom analýzy politik a rozhovorov s 19 slovenskými umelkyňami a umelcami a kultúrnymi pracovníčkami a pracovníkmi odhaľuje sériu hlboko znepokojujúcich udalostí, ktoré poukazujú na systematickú likvidáciu ochrany umeleckej slobody a kultúrnej autonómie na Slovensku:

1. Prevzatie inštitúcií financujúcich kultúru

Ministerstvo kultúry si upevnilo kontrolu nad Audiovizuálnym fondom (AVF) a Fondom na podporu umenia (FPU) prostredníctvom legislatívnych zmien, ktoré zvýšili počet ministerských nominácií do výkonných a kontrolných funkcií. Tieto zmeny umožnili vláde získať politický vplyv na rozhodovanie o financovaní. Nezávislé odborné komisie nahradili politicky spriaznení nominanti a nominantky, čo vláde umožňuje ovplyvňovať financovanie projektov, ktoré nie sú v súlade s ideologickým postojom vládnucej koalície.

2. Zníženie transparentnosti vo vedení kultúrnych inštitúcií

Vládne zásahy oslabili transparentnosť a nezávislosť vedenia kultúrnych inštitúcií. Novela zákona č. 206/2009 Z. z. o múzeách a galériách zrušila verejné vypočutia a ochranu pred nespravodlivým odvolaním, čím umožnila vláde odvolávať riaditeľov a riaditeľky podľa vlastného uváženia. Tento krok zvýšil politickú kontrolu nad všetkými štátom zriaďovanými kultúrnymi inštitúciami.

3. Hromadné čistky na ministerstve

Radikálne čistky destabilizovali kľúčové inštitúcie kultúrnej politiky. Prepustených bolo takmer 50 % zamestnancov a zamestnaŕkyn ministerstva; zrušenie Inštitútu kultúrnej politiky (IKP) odstránilo rozhodovanie založené na odbornosti a faktoch; a náhle, nevysvetlené prepúšťanie vedenia a zamestnanectva kultúrnych inštitúcií vytvorilo atmosféru strachu.

4. Politizácia kultúrnych inštitúcií

Politicky motivované zmeny vo vedení destabilizovali významné národné kultúrne inštitúcie, vrátane Slovenského národného divadla, Slovenskej národnej galérie a Slovenského národného múzea. Mnohí novovymenovaní riaditelia a riaditeľky, ktorí*é, ktorí nemajú skúsenosti s riadením v oblasti kultúry, zapríčinili hromadné výpovede zamestnanectva a vyvolali rozsiahle verejné protesty.

5. Zameranie sa na LGBTQ+ iniciatívy

Ministerstvo kultúry spustilo kampaň na cenzúru zastúpenia LGBTQ+ v umení. Obmedzilo financovanie rodovo inkluzívnych mimovládnych organizácií a kultúrnych projektov, zastavilo podporu LGBTQ+ festivalov a výstav, a ignorovalo odporúčania odborných komisií. Zakázalo uverejnenie recenzie na detskú knihu o rodovej identite, nariadilo odstránenie umeleckých diel s LGBTQ+ tematikou a zrušilo súvisiace predstavenia.

6. Stupňujúca sa (auto)cenzúra a útlak

Slovenskí umelci a umelkyne a zamestnanectvo v kultúre hlásia narastajúcu atmosféru cenzúry a útlaku. Prepúšťanie, znížovanie financovania, zásahy orgánov činných v trestnom konaní a vládou vedené diskreditačné kampane proti umelcom a umelkyniam vytvorili atmosféru zastrašovania, ktorá odrádza od kultúrneho a umeleckého prejavu, ktorý nie je v súlade s vládnuou ideológiou.

7. Porušovanie medzinárodného práva

Kultúrna agenda a politika ministerstva sú v rozpore so zákonnými povinnosťami Slovenska chrániť právo na slobodu prejavu a účasť na kultúrnom dianí. AFI varuje, že dosadzovanie lojálnych osôb do vedúcich pozícií a odopieranie financovania kritickým a/alebo menšinovým aktérom a aktérkam v kultúrnej oblasti – najmä LGBTQ+ osobám – predstavuje vážne riziko rozsiahleho porušovania práv.

Živé skúsenosti

Správa prináša osobné svedectvá slovenských umelcov a umelkýň kultúrnych pracovníkov, ktoré ilustrujú ničivý účinok nedávnych politických zmien na kultúrny sektor. Matej Drlička, bývalý riaditeľ Slovenského národného divadla, opisuje svoje náhle prepustenie po tom, ako obhajoval inkluzívnosť a kultúrny pluralizmus. Marcel Čas, bývalý riaditeľ rozpusteného Inštitútu kultúrnej politiky, hovorí o systematickej likvidácii rozhodovania založeného na dôkazoch zo strany ministerstva. Umelecké duo Monika a Bohuš Kubinskí sa delia o svoje skúsenosti s tým, ako sa stali terčom očierňovacej kampane organizovanej ministerstvom. Tieto výpovede spoločne vykresľujú drsný obraz kultúrneho prostredia pod tlakom, kde politické zásahy a ideologická kontrola ohrozujú umeleckú slobodu a inštitucionálnu integritu.

Výzva na akciu

Umelecká sloboda na Slovensku je v kritickom stave, keďže vládne zásahy odstránili kľúčové ochranné mechanizmy. Ak sa nezasiahne, umenie a kultúrny sektor utrpia trvalé škody.

Medzinárodné spoločenstvo musí urýchlene konať, aby zabránilo tomuto vývoju. Včasné varovanie vyzýva európske inštitúcie, organizácie pre ľudské práva a ďalšie zainteresované strany:

- Zasadzovať sa za obnovenie nezávislého, odborne vedeného riadenia kultúrnych inštitúcií.
- Vyvíjať tlak na slovenské orgány, aby zaviedli spravodlivé a transparentné mechanizmy financovania.
- Trvať na tom, aby Slovensko rešpektovalo a chránilo umeleckú slobodu.
- Podporovať slovenských umelcov a umelkyne a kultúrne organizácie.

O organizácii AFI

Artistic Freedom Initiative (AFI), vedená právnikmi v oblasti imigrácie a ľudských práv, poskytuje bezplatné právne zastupovanie v imigračných záležitostiach a pomoc pri presídlení pre medzinárodných umelcov a umelkýň ohrozených vo svojich krajinách. Jej správy slúžia ako nástroje založené na dôkazoch, ktoré podporujú ochranu slobodného umeleckého prejavu a rozširovanie práv umelcov na celom svete. Pre viac informácií kontaktujte hlavnú výskumnú pracovníčku a politickú analytičku AFI, Irene Pavesi, na adrese irene@artisticfreedominitiative.org alebo navštívte webovú stránku AFI.

O iniciatíve Otvorená kultúra!

Otvorená Kultúra! je nestranná občianska iniciatíva kultúrnej obce z celého Slovenska. Vznikla v januári 2024 ako reakcia na aroganciu a nekompetentnosť súčasného riadenia ministerstva kultúry. Odvtedy sa aktívne stavia proti politickým zásahom do kultúry, ktoré prebiehajú bez diskusie so zástupcami a zástupkyňami kultúry a bez odbornej reflexie. Jej dlhodobým cieľom je poukazovať na širšie problémy kultúrnej politiky a prepájať aktérky a aktérov rôznych odvetví kultúry naprieč Slovenskom.

Viac informácií získate na adrese otvorenakultura@platformaok.sk alebo na webovej stránke iniciatívy.

